

УДК 373.3.091.33:001.895]:78

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-3-33>**Тамара ПАНАСЮК,***orcid.org/0000-0003-1871-8304**концертмейстер кафедри вокально-хорової підготовки, теорії та методики музичної освіти
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
(Вінниця, Україна) tamara.panasyuk1963@gmail.com***Олеся ГАЗІНСЬКА,***orcid.org/0000-0002-4595-4671**провідний концертмейстер кафедри вокально-хорової підготовки,
теорії та методики музичної освіти
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
(Вінниця, Україна) gazinskaya.olesya@gmail.com***Марія ЧЕРВОНІЙ,***orcid.org/0000-0001-9992-9618**провідний концертмейстер кафедри вокально-хорової підготовки,
теорії та методики музичної освіти
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
(Вінниця, Україна) mariachervoniy@gmail.com*

ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІНОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕС МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті висвітлено питання значення музичної освіти у формуванні духовно-художньої та моральної культури підростаючого покоління, вихованні його на основі національної гордості та патріотизму, розвитку творчих здібностей та художнього смаку. Розглянуто проблеми, пов'язані зі значним оновленням змісту освіти, з якісною реалізацією державного стандарту загальної освіти, зі створенням умов для самореалізації та самовизначення особистості учня. Вивчено та проаналізовано результати досліджень наукових робіт авторів у галузі естетики, мистецтвознавства та музичної педагогіки, пов'язані з уточненням сутності музично-естетичного виховання, впливу музичного мистецтва на загальний розвиток учнів, засвоєння ними художньої культури, народної творчості. Окреслені актуальні проблеми сучасної музичної освіти та завдання, що постають перед вчителем нової української школи і вчителем музичного мистецтва зокрема. Розглянуто питання підготовки вчителів музичного мистецтва до впровадження педагогічних інноваційних технологій у процес музичної освіти школярів, створення нової якості сучасного інтегрованого уроку як результату гармонійного поєднання музики, образотворчого мистецтва, літератури із комп'ютерною грамотністю. Обґрунтована необхідність мотивації вчителів розвивати нові компетентності в галузі музичної культури і використовувати їх у навчальному процесі. Також розглядається процес формування у дітей високого естетичного смаку та духовності, виховання гармонійно розвиненого покоління за допомогою музичної освіти. В даному контексті значне місце у моральному, естетичному вихованні дітей; розвитку їх творчих здібностей заслужено приділяється вивченню українського музичного фольклору, традиційної української культури. Наголошується на важливості використання традиційних форм роботи у поєднанні з новими. Дослідження також торкається питань вивчення духовної музичної культури, знайомства учнів зі стилями та жанрами сучасної музики, збільшення впливу інформаційно-комунікативних технологій. Доведено доцільність використання новітніх педагогічних технологій під час уроків музичного мистецтва для учнів будь-якого віку, зокрема молодших школярів.

Ключові слова: музична освіта, особистість, музичний фольклор, інноваційні технології.

Tamara PANASYUK,

orcid.org/0000-0003-1871-8304

*Concertmaster at the Department of Vocal and Choral Training,
Theories and Methods of Music Education
Vinnytsia Mykhailo Kotsyubynsky State Pedagogical University
(Vinnytsia, Ukraine) tamara.panasyuk1963@gmail.com*

Olesya GAZINSKA,

orcid.org/0000-0002-4595-4671

*Leading Concertmaster at the Department of Vocal and Choral Training,
Theories and Methods of Music Education
Vinnytsia Mykhailo Kotsyubynsky State Pedagogical University
(Vinnytsia, Ukraine) gazinskaya.olesya@gmail.com*

Maria CHERVONIY,

orcid.org/0000-0001-9992-9618

*Leading Concertmaster at the Department of Vocal and Choral Training,
Theories and Methods of Music Education
Vinnytsia Mykhailo Kotsyubynsky State Pedagogical University
(Vinnytsia, Ukraine) mariachervoniy@gmail.com*

IMPLEMENTATION OF INNOVATIVE PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF MUSIC EDUCATION OF YOUNGER SCHOOL STUDENTS

The article highlights the importance of musical education in the formation of the spiritual, artistic and moral culture of the younger generation, its upbringing on the basis of national pride and patriotism, the development of creative abilities and artistic taste. The problems related to the significant updating of the content of education, the high-quality implementation of the state standard of general education, and the creation of conditions for self-realization and self-determination of the student's personality are considered. The research results of the authors' scientific works in the field of aesthetics, art history and music pedagogy, related to clarifying the essence of musical and aesthetic education, the influence of musical art on the general development of students, their assimilation of artistic culture, folk creativity, have been studied and analyzed. Current problems of modern music education and tasks facing the teacher of the new Ukrainian school and the teacher of musical art in particular are outlined. The issue of training music teachers for the introduction of innovative pedagogical technologies in the process of musical education of schoolchildren, the creation of a new quality of a modern integrated lesson as a result of a harmonious combination of music, visual arts, literature with computer literacy was considered. The need to motivate teachers to form new competencies in the field of musical culture and use them in the educational process is well-founded. The process of forming a high aesthetic taste and spirituality in children, raising a harmoniously developed generation by means of musical education is also considered. In this context, a significant place in the moral and aesthetic upbringing of children and the development of their creative abilities is deservedly assigned to the study of Ukrainian musical folklore and traditional Ukrainian culture. The importance of using traditional forms of work in combination with new ones is emphasized. The research also touches on the issues of studying spiritual musical culture, introducing students to the styles and genres of modern music, increasing the influence of information and communication technologies. The expediency of using the latest pedagogical technologies during music lessons for students of any age, in particular younger schoolchildren, has been proven.

Key words: *musical education, personality, musical folklore, innovative technologies.*

Постановка проблеми. Загальна музична освіта школярів завжди була і залишається невід'ємною частиною естетичного виховання підростаючого покоління. Найважливішим напрямом музичних знань є формування за їх допомогою моральних, естетичних та мистецьких якостей особистості, необхідних юному громадянину, патріоту України. Багато проблем, що вирішуються новою українською школою, пов'язані зі значним оновленням змісту освіти, з якісною реалізацією державного стандарту загальної освіти, зі створенням умов для самореалізації та самовиз-

начення особистості учня. Процес модернізації музичної освіти спрямований на впровадження у практику нових форм роботи, які не лише розширюють межі предмета, а й є ефективним засобом у формуванні духовно-морального потенціалу особистості дитини.

Аналіз досліджень. Сучасний стан викладання музики у загальноосвітній школі характеризується стійкими тенденціями оновлення змісту освіти. Поява авторських програм і методик, прагнення багатьох шкіл працювати в режимі іноваційних ідей, де не останнє місце займають

ідеї навчання, проектування нових форм естетичного виховання, створення розгалуженої системи додаткової музично-естетичної освіти – все це свідчить про усвідомлення величезної ролі мистецтва у формуванні людини, про яку говорили ще видатні діячі освіти та культури, що стояли біля витоків становлення вітчизняної системи естетичного виховання.

Педагогічна наука має певний доробок у з'ясуванні окреслених питань. Так, загальнопедагогічні проблеми музично-естетичного розвитку дітей висвітлюються у наукових роботах Б. Ананьєва, Л. Виготського, І. Зязюна, О. Леонтьєва, Л. Сохань. У працях авторів у галузі естетики, мистецтвознавства і музичної педагогіки досліджуються питання, пов'язані з уточненням сутності музично-естетичного виховання, впливу музичного мистецтва на загальний розвиток учнів, засвоєння ними художньої культури, народної творчості, тощо (В. Верховинець, М. Вовк, Л. Масол, В. Островський, О. Ростовський, М. Сидір, Е. Печерська, М. Яскулко та ін.). Сучасні інноваційні технології, які надають можливість комбінувати різні форми представлення інформації (текстової, звукової, графічної, анімаційної, відео), вже кілька років широко використовуються на уроках музичного мистецтва в початковій школі, про що свідчить досвід роботи вчителів, висвітлений у працях К. О. Баханова, Т. Гризоглазової, К. В. Завалко, С. Зуєва, Н. П. Мілюкової, О. Чайковської та ін. Питання підготовки вчителів музичного мистецтва до впровадження педагогічних інноваційних технологій у процес музичної освіти школярів розроблені у дослідженнях А. Бондаренко, А. Козир, В. Лабунця, Л. Ліхницької, В. Міщанчук, Т. Турчин. Говорячи про основні аспекти розвитку шкільного музичного виховання, слід згадати систему ритмічних вправ, яку розробив швейцарський педагог, композитор Е. Ж. Далькроз, а також популярну в різних країнах світу музично-педагогічну систему німецького композитора і педагога К. Орфа, музично-виховну систему угорського композитора та педагога З. Кодая, які здійснили новаторський підхід до музичного навчання і виховання школярів.

Мета статті – обґрунтувати необхідність впровадження педагогічних інноваційних технологій у процес музичної освіти молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Музика є зовсім особливий, нічим іншим не замінний шлях пізнання різноманітних відтінків емоційно-чуттєвих станів людини, її переживань, настроїв, будучи одночасно й інструментом пізнання, осмислення

та освоєння насправді прекрасного, краси і глибини людських почуттів, відносин. Музичне виховання – формування, передусім, емоційної сфери сприйняття очевидної дійсності, естетичного погляду на навколишню реальність. Ще за часів розквіту еллінської філософії та культури музика в гімназіях вважалася обов'язковим предметом (тобто була частиною людського буття, продовженням людської особистості), без неї просто не уявляли собі виховання людини-громадянина.

Музика відповідає багатьом запитам соціальної сфери людини. З перших спроб спілкування та пізнання навколишнього світу починає формуватися та розвиватися емоційна сторона особистості, і найчастіше це відбувається в той час, коли дитина починає відвідувати уроки музичного мистецтва в школі. Основною метою сучасної музичної освіти у школі є становлення музичної культури як невід'ємної частини культури духовної. Л. А. Бондаренко вважає: «Вища мета шкільної музичної освіти полягає в передачі цінного духовного досвіду поколінь, сконцентрованого в музичному мистецтві в його найбільш повному та всебічному вигляді та розвитку на цій основі позитивних рис та властивостей особистості кожної дитини. Основні засоби досягнення цієї мети – постійні та систематичні зустрічі вихованців з музикою, розвиток на цій основі потреби у високих зразках художньої творчості» (Бондаренко, 2016: 39)

Актуальними проблемами сучасної музичної освіти є: а) використання комплексного підходу у викладанні на основі взаємодії різних видів мистецтв; б) запровадження нових освітніх технологій; в) використання сучасних методів музичного виховання; г) використання інформатизації; д) використання інноваційних форм роботи.

Основні зусилля вчителя музичного мистецтва щодо оновлення змісту музичної освіти мають бути пов'язані зі збагаченням репертуару, використанням фольклору, духовної музики, сучасних стилів.

Знайомство з новітніми досягненнями музичної педагогіки, з сучасними програмами призводять до усвідомлення того, що оновлення змісту музичної освіти пов'язане не лише зі збагаченням репертуару, а насамперед із кардинальним переглядом стратегії та тактики викладання предмета. Н. Г. Ничкало в своїй роботі «Якісна освіта в умовах полікультурності: український досвід і світові тенденції» зазначає: «Нова доба потребує нового суспільства, що постійно навчається» (Ничкало, 2016: 79). Необхідно мотивувати вчителів розвивати нові компетентності в галузі музичної куль-

тури і використовувати їх у навчальному процесі. Особлива увага має приділятися самостійному опрацюванню додаткових матеріалів і впровадженню у практичну педагогічну діяльність набутих знань.

Зміст навчального процесу на уроках музичного мистецтва потрібно націлювати на формування потреби до повноцінного художнього спілкування з творами різних видів мистецтв: музики, літератури (казки, загадки, поезія), образотворчого мистецтва, хореографії, екранного мистецтва (відео); на розширення як загального, так і музичного кругозору, розвиток емоційно – образного мислення, що спирається на почуття та інтелект, формування художнього смаку та оціночних критеріїв у контексті духовно – моральних та естетичних ідеалів. Різні форми діяльності на уроці підпорядковані логіці навчального процесу, структуровані на основі принципу розмаїття, що забезпечує художню цілісність уроку. Використовуючи інтеграцію мистецтв, порівняльний аналіз художніх творів, створення стимулюючої пошукової ситуації, потрібно намагатися формувати в учнів асоціативно – образне мислення, емоційно-пізнавальну діяльність, удосконалювати пам'ять, увагу, уяву. На уроках музичного мистецтва гармонійно поєднуються музика, образотворче мистецтво, література із знанням комп'ютерної грамоти, і, як результат цього поєднання, створюється нова якість сучасного інтегрованого уроку.

Музична освіта, яка заснована на новітніх педагогічних технологіях, виступає основою творчого розвитку духовної культури особистості. Нині вчитель музики повинен послуговуватися усім арсеналом ІКТ, проводити уроки з використанням засобів мультимедіа, створювати власну електронну продукцію, уміти працювати з комп'ютерними програмами для музичного навчання. Посильне залучення до ефективного застосування доступних інформаційних ресурсів має сприяти розширенню обізнаності молодших школярів із музичними творами, забезпеченню можливості порівняння і вибору творів для слухання, активізації способів музично-творчого самовияву. Поглиблюючи та розширюючи можливості даної діяльності, а також перетворюючи її на надбання будь-якого учня, музично – комп'ютерні технології містять потенціал якісного оновлення музичної освіти.

Досить вдалим видається використання ustalених традиційних форм роботи (співу, слухання музики, музично-ритмічних рухів і т. д.) у поєднанні з новими, а саме:

- вивчення музичного фольклору з використанням художньо-образних елементів;
- духовної музики;
- музики сучасних стилів;
- пластичного інтонування;
- графічного звукозапису;
- імпровізації;
- моделювання мистецько-творчого процесу;
- показу та аналізу відеофрагментів;
- співу під фонограму.

Розмаїття музичних вражень дитини пропонує більше можливостей для входження у світ музики для знаходження зрозумілих та цікавих для неї видів музичної діяльності, стимулює прагнення набуття нового досвіду.

У центрі уваги сьогодні стоїть особистість, яка має доступ до різних форм культури, здатна розуміти та вміє оцінити творчість свого народу. Виховання такої особистості є важливим завданням у сфері освіти, і саме цьому у наші дні приділяється величезна увага. Тому помітне місце у моральному, естетичному вихованні дітей, розвитку їх творчих здібностей заслужено приділяється фольклору. Він має важливе значення для дитячого музичного виховання та освіти. На його основі базується чудова можливість формувати в кожній дитині людські якості, шанобливе та дбайливе ставлення до своєї культури, традицій, любов до рідного краю. Практикою доведено, що діти, які вивчають фольклор, починають інакше мислити, сприймати навколишній світ. Творча природа фольклору неосяжна: для кожної, навіть найменшої дитини, вона дає творчий стимул для розвитку. Український музичний фольклор дозволяє учням поринути у світ традиційної української культури. Народну пісню не можна нічим замінити, особливо на початковому етапі виховання дитини. «Найближчим для людини інструментом є її голос, безпосередньо «вмонтований» у її організм, який здатний на безпосереднє передання в музично-звукових образах найтонших відтінків емоційного стану» (Жарковський, 2017: 89). Рідна мова та народна пісня повинні бути присутніми у вихованні маленьких дітей аж до їхнього дорослого віку. Опанування рідної мови має відбуватися одночасно з навчанням рідної музичної мови. Тільки в цьому випадку дитина виростає здоровою морально.

Значну частину музично-педагогічних надбань українського народу становить православна духовна музика. В останні десятиріччя, внаслідок активно зростаючого інтересу до педагогічного потенціалу духовної музики християнської традиції, її вивчення в тій чи іншій мірі передбачається на

всіх щаблях освітнього процесу. Духовне музичне мистецтво починає усвідомлюватися як невід'ємна складова змісту освіти та виховання молоді.

Православна духовна музика, як досить розвинута у свій час мистецько-педагогічна галузь, мала, перш за все, виховну сутність. Моральне, естетичне і патріотичне виховання було головним завданням церковних шкіл. Дітям прищеплювалася повага до старших, милосердя до ближнього, любов до праці та прагнення справедливості. М.Д. Маріо стверджує: «Православна духовна музика сприяла виконанню державної програми єднання школи і церкви, вихованню всього населення, а також соціально-економічному, церковно-культурному, мистецькому розвитку та духовному процвітанню українського народу» (Маріо, 1999: 43) Враховуючи величезне етичне значення духовної музики, можемо сміливо стверджувати, що вплив музичного мистецтва вважався ефективнішим від будь-яких кодексів моралі.

У час національного відродження духовна музика, як невід'ємна частина українського мистецтва, повинна зайняти належне їй місце у програмах навчальних закладів. Вивчення музичної культури православної церкви має ґрунтуватися на доступних дітям творах, їх втіленні у класичній музиці, церковних святах. Одним із основних завдань сучасного вчителя музики є вміння ознайомити, навчити слухати та розуміти духовну музику, за допомогою найкращих зразків якої діти збагачуватимуться і вбиратимуть в себе досвід загальнолюдських надбань. Освітньо-виховні традиції православної духовної музики є здобутком нашої культури і педагогіки, використання якого служитиме справі подальшої розбудови незалежної української держави.

Молодший шкільний вік вважається найвдалішим часом у розвитку особистості дитини. У цьому віці дитина дуже допитлива і готова до безлічі відкриттів та реалізації свого творчого потенціалу. Поринаючи у пізнання музичного мистецтва, дитина здатна широко і грамотно розкрити свої здібності, реалізувати свої ідеї та творчі плани, розкріпачити себе. Розвиток творчих здібностей дитини на уроці музичного мистецтва є одним з актуальних завдань сучасного музичного виховання. Провідним напрямом розвитку творчих навичок учнів є співочі імпровізації. Це може бути виконання фрази, створення відповіді, складання мелодії на заданий текст, розігрування музичних діалогів та ін. Потрібно відчувати дитячу реакцію та ненав'язливо допомагати їй розвинути, постійно підтримувати у дітях бажання творчого самовираження.

Оновлення змісту музичної освіти спрямоване на знайомство учнів зі стилями та жанрами сучасної музики. Це пов'язано з потребою та інтересами школярів, для яких сучасна популярна музика є важливим компонентом у дозвільній діяльності. Основними завданнями цієї форми роботи є:

- 1) допомогти школярам зорієнтуватися у різноманітні стилів та жанрів;
- 2) долучити до найкращих зразків сучасної музики;
- 3) розвинути вміння сприймати зразки сучасної музики у взаємозв'язку з класичною музичною спадщиною.

На сучасному етапі розвитку системи музичного виховання спостерігається збільшення впливу інформаційно-комунікативних технологій, які стають обов'язковими елементами навчання у початковій школі. З огляду на сучасні реалії, вчитель музики в початкових класах повинен вносити в навчальний процес нові методи подання інформації, а саме: інформаційно-комунікаційні технології, які дають змогу підвищити якість та ефективність музичного виховання і музичної освіти. Це, перш за все, комп'ютерні презентації, авторські мультимедійні навчальні програми, гра на синтезаторі. Використання комп'ютерів на уроці музичного мистецтва сприяє кращому засвоєнню матеріалу, дозволяє дітям виявляти та розвивати свої творчі здібності. Тут допоможе використання такої програми як "VocalJam", або складання своїх власних композицій за допомогою "KarMaker". Ці програми побудовані за одним принципом – програється мінус, а на екрані виводяться слова пісні. При розучуванні пісень під час уроків музики в школі, так звані «мінусівки» набагато сильніше стимулюють в учнях інтерес до предмета, ніж простий фортепіанний супровід. Завдяки сучасним технологіям діти поринають у світ музичних образів української та зарубіжної класики, сучасної та духовної музики, фольклору, власної творчості, слухають музику в якісному записі, переглядають фрагменти творів відеозапису, мають доступ до великого блоку інформації, пов'язаної зі світом мистецтва: живопис, музика, література. Саме таке широке охоплення явищ музичного мистецтва дає можливість учневі поступово усвідомлювати думку про єдність різних «пластів» музики, їх міцні зв'язки з навколишнім життям, з внутрішнім світом людини, зрозуміти їх взаємовплив один на одного, робить процес пізнання музики не тільки цілісним, а й морально значимим.

Висновки. Проведене дослідження доводить, що застосування сучасних інноваційних техноло-

гій на уроках музичного мистецтва школярів має низку переваг, які полягають у підвищенні мотивації до навчання, інтенсифікації та оптимізації освітнього процесу, розвитку творчих здібностей учнів, можливості здійснення індивідуального підходу до їх музичного розвитку, формування уміння вчитися протягом усього життя. Впровадження новітніх педагогічних технологій під час уроків музики

робить навчання яскравим, цікавим для учнів будь-якого віку, формує емоційно позитивне ставлення до предмета «Музичне мистецтво». Іноваційні форми роботи з молодшими школярами ефективно впливають на їх естетичний розвиток, виховання музичного смаку, формуванню за їх допомогою морально здорової особистості, вихованню юного громадянина, патріота України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко Л. А. Теоретико-методологічні засади формування готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до професійного саморозвитку у процесі інструментально-виконавської підготовки. Духовність особистості в системі мистецької освіти : зб. пр. наук. шк. д-ра пед. наук, проф. О. М. Олексюк. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. С. 36–43.
2. Жарковський Р. Поняття інструменталізму в аспекті музичного мислення. Українська музика. 2017. № 4 (26) Суми: Собор, 2002. 184 с.
3. Концепція розвитку педагогічної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 1 липня 2018 р. № 776.
4. Маріо М.Д. Православна духовна музика як виховний чинник у просвітницькій діяльності М.В. Лисенка: збірник наукових праць ПДП. Сер. «Педагогічні науки». Полтава, 1999. № 5. С. 39–45.
5. Ничкало Н.Г. Якісна освіта в умовах полікультурності: український досвід і світові тенденції. Естетичні та етичні чинники розвитку професійного досвіду викладачів вищих педагогічних навчальних закладів : бібліографічний покажчик. Національна академія педагогічних наук України. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих. Київ: Освіта України, 2016. 137 с.
6. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва: теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. Київ : Освіта України, 2008. 274 с.
7. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навчальний посібник. Київ : ІПППО, 2002. 270 с.
8. Харнонкурт Ніколаус. Музика як мова звуків. Шлях до нового розуміння музики. Суми : Собор, 2002. 184 с.

REFERENCES

1. Bondarenko L. A. Teoretyko-metodolohichni zasady formuvannya hotovnosti maybutn'oho vchytelya muzychnoho mystetstva do profesynnoho samorozvytku u protsesi instrumental'no-vykonavs'koyi pidhotovky [Theoretical and methodological principles of forming the readiness of the future teacher of music art for professional self-development in the process of instrumental and performance training]. *Dukhovnist' osobystosti v systemi mystets'koyi osvity : zb. pr. nauk. shk. d-ra ped. nauk, prof. O.M. Oleksyuk. Kyiv : Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka, 2016, pp. 36–43 [in Ukrainian]*
2. Zharkovskiy R. Poniattia instrumentalizmu v aspekti muzychnoho myslennia. *Ukrainska muzyka. [The concept of instrumentalism in the aspect of musical thinking.] Ukrainian music. 2017. No. 4 (26) Sumy: Sobor, 2002. 184 p [in Ukrainian]*.
3. Kontseptsiiia rozvytku pedahohichnoi osvity. [The concept of development of pedagogical education]. *Zatverdzhena Nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 1 lypnia 2018 r. № 776. [in Ukrainian]*.
4. Mario M.D. Pravoslavna dukhovna muzyka yak vykhovnyi chynnyk u prosvitnytskii diialnosti M.V. Lysenka [Orthodox spiritual music as an educational factor in the educational activity of M.V. Lysenko]: a collection of scientific works of the PDPI. Ser. "Pedagogical Sciences". Poltava, 1999. No. 5. P. 39–45 [in Ukrainian].
5. Nychkalo N.H. Yakisna osvita v umovakh poli kulturnosti: ukrainskyi dosvid i svitovi tendentsii. [Quality education in the field of culture: Ukrainian experience and global trends.] *Aesthetic and ethical factors of development of professional experience of teachers of higher pedagogical educational institutions: bibliographic index. National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Institute of Pedagogical Education and Adult Education. Kyiv: Education of Ukraine, 2016. 137 p. [in Ukrainian]*.
6. Padalka H. M. Pedahohika mystetstva : (teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh dystsyplin) [Pedagogy of art: (theory and methods of teaching art disciplines)]. *Kyiv: Osvita Ukrainy, 2008, 274 p. [in Ukrainian]*.
7. Rudnytska O. P. Pedahohika: zahalna ta mystetska. *Navchalnyi posibnyk [Pedagogy: General and Artistic]. Kyiv: KIPPO, 2002. 270 p. [in Ukrainian]*.
8. Kharmonkurt Nikolaus. Muzyka yak mova zvukiv. Shliakh do novogo rozuminnia muzyky [Music as sound language. Way to the new music understanding]. *Sumy: Sobor, 2002. 184 s. [in Ukrainian]*